

SOPRONI KÖNYVESPOLC

MOLNÁR LÁSZLÓ

Buda Attila: Három
bányászgeneráció válogatott
iratai és emlékezései
Dobsinától Brennbergbányáig
I–III. Zalaegerszeg, 2009.

A három kötet csaknem 1300 oldalával (430 p.; + 400 p.; + 456 p.) valószínűleg a folyóiratunk könyvespolc rovatában ismertetésre került egyik leghosszabb mű. A Breuer – Buda család dokumentumainak részletei közgyűjteményekben található, a család egyes tagjairól külön kiadványok, cikkek is megjelentek, de a jelen három kötet – a korábbiaktól eltérő – másfajta megközelítést választott. Voltaképpen három forrás-sorozat vezetett a művek megírásához.

Buda Attila gimnazista korában egy bőröndnyi kéziratos hagyatékot kapott nagyanyjától, özv. Breuer Györgyné, Masznák Jankától. A mintegy 2200 db rendezetlen, az 1900–1950 közötti éveket átölelő anyag tartalma: levelek, iratok, képes levelezőlapok családtagoktól, barátoktól, ismerősöktől; Sopron város társadalmi, tudományos, művészeti életével kapcsolatos értesítések, meghívók; a brennbergi bányászattal foglalkozó helyi és technikatörténeti érdekességű írások; periratok, melyek 1945 első hónapjaiban Sopronkőhidán keletkeztek. A szerző fiatal éveiben könyvtárosi tanulmányokat folytatott és művelődéstörténeti hivatásában találta meg élete célját. Ezen hajlama vezette arra, hogy a nagyanyai hagyatékot negyven éven át gondosan megőrizte.

Édesapja, Buda Ernő 2005. február 8-i halála után a nagykanizsai lakás pincéjében egy faládára leltek, amelyben a munkásságával kapcsolatos iratok és könyvek mellett egy, a gyermekei által sem ismert dokumentum-gyűjtemény látott napvilágot. A nagyszülőktől örökölt hivatalos levelek, iratok iskoláikról, munkahelyi előmenetelük-ről, rokoni kapcsolataikról és a betöltött hivatali állásukon túli érdeklődésükről számolnak be. Előkerültek selmezbányai középfokú és főiskolai indexek. Az elődök külföldi tanulmányútjai híradásai, beszámolóí is részei az anyagnak. Családi levelezés jellemezte a kiterjedt – mintegy harminc főnyi – rokonságot, akik távol élve is különös szeretettel és érdeklődéssel fordultak egymás felé. Az iratok és levelek őszintén festik le a hazánk történelmében jelentkezett, egymással merőben ellentétes kül- és belpolitikai változásokat. Érzékeltesen mutatják be azt a bizonytalanságot, amely 1945 után a tulajdonviszonyok változásában jelentkezett. A szerzőt meglepték ezek az írások, nem tudhatjuk, hogy Buda Ernő milyen szándékkal őrizte a gyűjteményt.

A kötetek összeállítója hosszas mérlegelés után úgy döntött, hogy a nagyanyjától kapott és apjától különös módon örökölt írásokat összevonja, „összefésüli” és időpontok szerint rendezi sorba. Az első két kötet elkészülte után

elhatározta, hogy a leírtakat szöveggyűjtemény közreadásával támasztja alá. A sajtószemlét 1914-gyel kezdte, amikor nagyatyja, Breuer /III/ György Krassó-Szörényből Brennbergbányára került. A szöveggyűjtemény időrendben 481 tételt tartalmaz. A kigyűjtés a Sopron megyében megjelent napilapokat dolgozta fel, az összesen 18 lapból kiemeljük a Soproni Naplót (1913–1919), a Soproni Vörös Újságot (1919), a Soproni Hírlapot (1919–1945), az Új Sopront (1945–1947) és a Sopron-megyét (1947–1950), tehát eltérő politikai felfogású lapokat.

A huszadik században a szénbányászat Magyarországon is stratégiai ágazattá vált, kiszolgáltatva a napi politikai érdekeknek. A brennbergi szénbányászat alakulása, fejlődése is szakmai és politikai hatások következménye volt, az iparág sajátosságából fakadóan jó és hibás döntések sorozata. A munkásjeléti intézmények, mint fürdőépítés, kórház és iskola létesítése, nyugdíjas házak építése, stb. hozzájárultak a bányászok nehéz életkörülményeinek javításához. A két világháború közötti időszakot pezsgő kulturális- és sportélet jellemezte. Részletes hírek jelentek meg a bányász-szerencsétlenségekről, azok áldozatairól és a hatósági vizsgálatokról. A bányászok bérköveteléseiről, munkabeszüntetésekről, a napokig tartó földalatti sztrájkokról számos újsághír található. Egyedülálló hírcsokor az 1939–1941 évekből az ország legmélyebb, 630 méteres Szent István-akna szénmezejének felkutatása és a legmodernebb tornyának és egyéb létesítményeinek leírása.

1935 júliusától kezdve több újságcikk adott hírt a Mihályiban folyó földgáz-kutatásokról. Bár Buda Ernő csak nyolc évvel később, 1943 novemberében lépett a MAORT szolgálatába, de a szerző indokoltan tartja az olajipari tevékenység Sopron megyei ismertetését. 1948 szeptemberétől a Papp Simon-per híreit, nyomozását és ítéleteit bőven ismertetik a cikkek.

A háború utáni viszonyokról a 258. számú közléstől kezdve olvashatunk. A termelési hírek mellett előtérbe kerültek a munkásmozgalom egyre élesebb harcai. A korábbi szociáldemokrata munkásság az 1946. évi bányá-államosítás után a Kommunista Párt befolyása alá került. A két munkáspártnak a kommunisták által erőltetett egyesítése hosszú harcra került, amikor is sok szociáldemokratát zártak ki Sopronban, közöttük brennbergi bányászokat és Vajk Artúr bányászigazgatót is. A növekedő külpolitikai feszültségek miatt 1948 júliusában megkezdődött a határsáv kiépítése erdő-irtásokkal és őrtornyok építésével. Az első határsávot éppen az osztrák határ mentén építették ki.

A kötetek szerkezetének, felépítésének bemutatása után ismertetjük a legfontosabbnak ítélt személyiségek életútját az I. kötet 1–600. és a II. kötet 601–879. számú adatai alapján.

A család első ismert őse, Breuer György, Dobsinán kötött házasságot 1756-ban. Fia, György Dobsinán született 1782-ben, akinek a foglalkozása is ismert: Sajógömörben volt evangélikus kántortanító. Breuer /I/ György fia, Breuer Károly Sajógömörben született 1817-ben, életének főbb eseményeit iratok támasztják alá, róla már fénykép is készült. A pozsonyi főiskolán kultúrmérnöki oklevelet szerzett, Zólyom környékén végzett „inzsellér” tevékenységet.

Breuer Károly első házasságából született fia, Breuer /II/ György, Nagyszalontán született 1858-ban. (Buda Attila római számmal jelöli meg a

György keresztnévű családtagokat.) Breuer /II/ György a selmecbányai akadémia bányászati, gépészeti és vaskohászati szakát végezte el. Az ő tantárgyai és bizonyítványai alkotják az I. kötet bevezető 25 oldalát. A felvidéki ércbányászat kezdődő pangása miatt nem Zólyomban, hanem az erdélyi vas- és szénbányáknál keresett állást. A Krassó-Szörényben található Stájerlak-Aninát és a közeli Resicabányát a 19. század végén Magyarország legnagyobb gyárvárosai között tartották számon. Breuer /II/ György a kohók vezetője lett, így az olvasztókemencék, kokszoló kohók működtetéséről, szervezetségéről részletes leírást olvashatunk. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesületnek alapításakor, 1892-ben rendes tagja volt, ezt selmecbányai aláírása is bizonyítja.

Breuer /II/ György az Osztrák–Magyar Államvasúti Társaság alkalmazottjaként dolgozott. Fia, Breuer /III/ György, Stájerlak-Aninán született 1887. október 10-én. Szülei evangélikus középiskolát keresve először Selmecbányára (1898), majd Sopronba (1900) küldték. Breuer /II/ György az 1912. év végén Temesvárra költözött. Az első világháború utáni erdélyi bevonulás elől családjával Magyarországra menekült és a legidősebb fiához közeli, Sopron megyei Lövöre települt, ahol 1923. október 22-én hunyt el.

Breuer /III/ György az első kötet mintegy 460 dokumentumának, levelezésének központi szereplője. Életének mozzanatai az iratokból végigkövethetők. A bemutatott iskolai bizonyítványai szerint nem volt jó tanuló. Életútját tekintve számára az iskolázás által megszerezhető előnyöknél és tekintélynél többet ért a személyes szabadsága. Az őt valóban érdeklő témák folyamatos tanulmányozása mellett a kötelezően előírt feladatokkal az elégségesnél többet nem kívánt foglalkozni. Az 1907–1908. években Düsseldorfban a Benraht gépgyárban műszaki ismeretekre tett szert. Hazatérve az Urikány-Zsilvölgyi Kőszénbányatársaság lupényi bányájánál tisztviselőként helyezkedett el. Három év elteltével, 1912. szeptember 25-én áthelyezték Brennbergbányára, végleges munkahelyére.

A Brennbergbe érkezett 25 éves fiatalember 1913. október 12-én házasságot kötött Masznák Jankával (Sopron, 1887. január 25. – Nagykanizsa, 1977. március 28.). A Masznák család Kismartonból került Sopron környékére. A fiatal pár életét három évre kettészakította az első világháború. Breuer /III/ György a 19. soproni honvéd gyalogezred szolgálatában 1915 áprilisában a Kárpátokban orosz hadifogságba került, Szibériába szállították. Első hadifogoly levelét 1915 októberében Omszkból tudta küldeni. Krasnojarszkban Gyóni Géza rövid verset írt Breuer megőrzött szibériai emlékkönyvébe. A világrengető oroszországi változások után 1918 nyarán tért vissza hazájába. Hadi cselekedetei alapján hadnaggyá léptették elő és ezüst vitézségi éremmel tüntették ki. Az 1918–1920 közötti évek nem hoztak könnyebbséget számára. A Hadtörténeti Levéltár igazolása szerint megszervezte Brennbergben a nemzetőrséget, amelyet később, átmenetileg Vörös Őrségnek hívtak. A családi egzisztencia-építés nehéz volt, de a feszültségeket részben feloldotta György és Ernő gyermekek születése.

Az 1400 fős bánya, osztályozó, szociális létesítmények ügyvitelét sikeresen irányította. Sopron város és vármegye szénellátását a bánya a legnehezebb időkben is biztosította. Fizetése a család életszínvonalának szinten tartására

legendő volt, de nem tett lehetővé tökefelhalmozást. Az egyik soproni napilap 1939. júniusi számában a város virilistái között szerepelt. Évi tízezer pengőt meghaladó jövedelemmel 63-an rendelkeztek, közöttük Breuer /III/ György 12.837 pengőt keresett.

Hivatalnoki munkája mellett a természettudományokért rajongott és minden szabad idejében Sopron környékének természet viszonyaival foglalkozott. Különös belső tűz hatására pillantott a természet titkaiba. Kiválóan ismerte a madárvilágot. A Fertő és a Hanság területén madárvártákat létesített, szorgalmas madárgyűrűző lévén afrikai és Földközi tenger környéki kutatókkal állt kapcsolatban. A hagyatékában egy hatoldalal gépelt névsor található, amely a világ különböző részein élt ornitológus ismerőseinek nevét, címét tartalmazta. Megalkította a Magyar Ornitológusok Szövetsége soproni csoportját, havonta tartott madártani előadásokat. Tanulmányai főleg az *Aquila* című lapban jelentek meg. A könyv végén 36 válogatott írásának címét és megjelenési idejét olvashatjuk. A madárvilág mellett érdekelték a halak, a rovarok és a gombák is. Elsőrangú fényképészként a Soproni Fotóklub elnöke volt. Az MTA ösztöndíjjal támogatta kutatásait. Buda Attila nyolc lexikont sorol fel, melyekben szócikként szerepel Breuer /III/ György.

Az 1938. márciusi Anschluss révén a hitleri Németország határos lett Magyarországgal. A Volksbund nyomására többen igényelték a vezetéknevük vissza-németesítését. Ellenhatásként többen kérték német vezetéknevük magyarosítását. 1939. májusában a Breuer fiúk Budára magyarosították nevüket. Mások közül a híres erdőtelepítő Muck családot említjük, a fiatalok Madasra magyarosítottak. A névváltozások kötelezően megjelentek a napilapokban, a lakosságnak – mindkét részről – sok megjegyzése volt a név-módosításokhoz.

Ismertetni kell azt a személyiséget is, aki nagy befolyást gyakorolt a családra és neve a Breuerok után leggyakrabban jelentkezik a két könyvben és a szöveggyűjteményben. Vajk Artúr 1893. március 27-én született a Selmec környéki Hodrusbányán, kiskereskedő családban. Az akadémián 1911-ben kezdett tanulmányait három évi frontszolgálat szakította meg. Harctéri tevékenységét tisztí érdemkereszt, ezüst *signum laudis*, nagy ezüst, és más kitüntetések ismerték el. 1920-tól látta el nagy szakértelemmel és szociális érzékkel a bányatelep vezetését, 1942 januárjáig volt bányagazgató. A budapesti központi igazgatóságához való áthelyezésekor „városszerte nagy népszerűségnek örvendő” személyiségként búcsúztatta a Soproni Hírlap, fél évvel a harmadik zsidótörvény megjelenése után! Bányavezetői tevékenysége és világháborús kitüntetései alapján bizott mentesítésében, melyet egy 1944. július 25-én kelt okirat szerint meg is kapott.

Az 1944. október 15-i sikertelen magyar kiugrás után a nyilas hatalom öt és fél hónapja következett. A hatalomváltáskor Sopronban a Gestapo két személyt megölt, túszként letartóztattak 16 személyt, közöttük Breuer /III/ Györgyöt. Nyolcnapos letartóztatás után kiszabadulva október 31-én kérte nyugdíjaztatását a Köszénbánya Rt-től. Egy hét múlva lefoglalták brennbergi lakását. Szálasi Ferenc november 22-én Sopronba települt és a brennbergi orvos lakását foglalta el. A Breuer család házába Lutz Gizella, Szálasi menyasszonya költözött, az egyetlen brennbergi „bombabiztosnak” mondott óvóhely szomszédságába.

Vajk Artúr felismerte, hogy nyári mentesítése a nyilas uralom alatt mit sem ér. Visszajött Brennbergbe, ahol Pénzes Pál bányamunkás kezdetben a rokonainál, Szilsárkányban, majd Brennbergben bujtatta el. Vajk rejtegetését, élelemmel való ellátását Breuer György szervezte meg. Hasonlóan elősegítette Füredi Oszkár (1890–1978) neves soproni építész rejtőzködését, aki a harmincas években Brennbergben templomot, iskolát és lakóépületeket tervezett.

1945. január 13-án nyilas nyomozók durva erőszak alkalmazásával letartóztatták Breuer /III/ Györgyöt és feleségét. Kihallgatásuk után, február 5-én öt társukkal együtt Sopronkőhidára szállították őket. A II. kötetben hetven oldalon olvashatók a kihallgatások jegyzőkönyvei, a vádlottak feljegyzései, az ügyvédjeikhez írt beszámolóik, védekező irataik. Breuer esetét súlyosbította, hogy lefoglalt lakásában elrejtett vadászfegyvereket találtak. A maga mentségére természetesen minden eszközt felhasznált, amikkel másoknak nem árthatott. Breuert és társait március 30-án engedték szabadon, egy nappal az orosz csapatok soproni bevonulása előtt.

Vajk Artúr és Breuer /III/ György április elején elfoglalták volt helyüket a brennbergi bányaigazgatóságon. A szén folyamatos termelését, Sopronba szállítását nagy nehézségek között oldották meg. A bányák államosítása éveiben, a munkásmozgalom felerősödése idején a korábbi vezetők helyzete egyre nehezebbé vált. Az Államosított Szénbányák Rt. Vajk Artúrt 1948 márciusában Budapestre vezényelte és a Szénbányászati Ipari Laboratórium szervezésével bízta meg, amelyből évek múltán a Bányászati Kutató Intézet fejlődött ki. Vajk a technológiai osztályt irányította, 1966. március 17-én hunyt el.

Breuer /III/ Györgyöt 1948. március 1-jén nyugdíjazták, brennbergi lakását a vállalat május 5-én felmondta, nevével soproni rokonaikhoz, majd Ernő fiához Nagykanizsára költöztek. Nyugdíját 1952 februárjában 700 forintra csökkentették, ezért ismét dolgozni kényszerült. A Bányászati Kutató Intézet nagykanizsai laboratóriumába történő elhelyezkedését Vajk Artúr segítette elő. Breuer 1955. június 11-én hunyt el. Özvegye, Masznák Janka húsz évvel élte túl. Mindvégig megmaradt benne a család sorsa és a világ iránti érdeklődés. Ennek köszönhető az unokájára hagyott hatalmas dokumentum-, irat- és levélgűjtemény.

Buda György és Buda Ernő brennbergi elemi és soproni középiskoláik elvégzése után a soproni egyetem erdész illetve bányász karára iratkoztak. György a repülőtiszti pálya presztizsének hatására pályázott és felvételt nyert a kassai akadémiára, 1942. december 6-án repülő hadnaggyá avatták. Ernő 1943. október 13-án bányamérnöki oklevelet szerzett és a MAORT-nál helyezkedett el. Életük különös történetét nem ezen könyvek tárgyalják, csak fiatalkori levelezésük néhány példánya olvasható itt.

Összefoglalásként megállapítható, hogy a dokumentum-kötetek és a szöveg-gűjtemény nem tartja be a korábbi tabukat, nem kerüli el az ellentétes politikai nézeteket, azt illusztrálja, hogyan lehetett együtt élni velük. Az írások a nagybetűs históriának személyes történelemmé válásáról szólnak!

A szerző, Buda Attila – Buda Ernő fia – irodalomtörténész, könyvtáros. Zalaegerszegen született 1953-ban. 1983-tól a BKE Központi Könyvtárban dolgozott, 1993-tól az ELTE Toldy Ferenc könyvtárának vezetője. Fő művei

személyi és intézményi bibliográfiák. Az utolsó tíz évben megjelentek tőle: A Nyugat Kiadó története (2000); Könyvtári ismeretek kiegészítője (2000); Magyar irodalmi repertórium (2003–2005). Jelen kiadványával az volt a célja, hogy a soproni és brennbergi helyi viszonyok részesei sok új körülményt, összefüggést ismerjenek meg. Elismerés illeti Tóth Jánost, a lektoráló múzeumigazgatót és Szilágyi Terézt, a számítógépes gondozást végző titkárságvezetőt.